

Не замислюватися про смерть значить не думати про життя.

Янн Арден

Життя починається з брехні.

У 1992 році я працював у Нью-Йорку помічником федерального прокурора й почув ці слова від впливового члена однієї з найвідоміших злочинних сімей США.

Сальваторе «Бик Семмі» Ґравано був найвисокопоставленим американським гангстером, який коли-небудь виступав як свідок. Він погодився свідчити через страх довічного ув'язнення, а також тому, що прослухав аудіоплівки, на яких його бос Джон Ґотті позаочі говорив про нього дуже погані речі. Потрапивши під арешт, Ґравано взявся розповідати мені про правила мафіозного життя.

Щоб стати членом коза ностри («нашої справи»), людина мала скласти присягу на таємній церемонії в присутності боса, його заступника та консьєрє. Після церемонії кандидат отримував титул «посвяченого». Ініціація починалася із запитання: «Тобі відомо, навіщо ти тут?». Кандидат мав відповісти «ні», хоча, як розповідав Ґравано, лише ідіот міг не здогадуватися, навіщо лідери сім'ї влаштували йому зустріч у підвалі якогось нічного клубу.

Майже двадцять років ватажки американської мафії не приймали до своїх лав нових посвячених. У 1957 році вони «закрили

книги» (термін натякає на те, що сім'ї обмінювалися письмовими даними, у яких було зазначено псевдоніми та справжні імена їхніх членів), оскільки хотіли тримати марку та боялися проникнення інформаторів. Однак 1976 року сім'ї погодилися прийняти по десять нових членів і знову закрити книги, а ряди поповнювати лише в разі смерті підопічних. Ці десять осіб були найбільш загартованими та славнозвісними гангстерами, які роками чекали свого шансу. У мафію Гравано потрапив як один із таких «суперзірок».

Така довга перерва наклала відбиток на ритуал посвячення. Раніше під час церемонії кандидат мав тримати в долонях палаючу фотографію католицького святого, заляпану кров'ю зі свого пальця, та виголосити клятву: «Нехай моя душа згорить, як цей святий, якщо я зраджу коза ностру». Гравано пригадував, що в кульмінаційний момент церемонії виголошував ці слова, тримаючи в долонях закривавлену й підпалену серветку. Очевидно, у сім'ї Гамбіно закінчилися фотографії святих.

Церемонія посвяти Гравано не лише почалася з брехні, а й закінчилася нею. Бос перелічив йому правила американської коза ностри: не вбивати за допомогою вибухівки; не вбивати поліцейських; не вбивати інших посвячених без дозволу; не спати з дружинами інших посвячених; не продавати наркотиків. Загалом мафіозі старанно дотримувалися перших двох правил. Американський уряд знищив би будь-кого, хто підривав би безневинних громадян або вбивав би правоохоронців. Однак на обіцянки не вбивати посвячених, не спати з їхніми дружинами та не штовхати наркотиків дивилися крізь пальці. Гравано разом із товаришами по цеху регулярно займався всім вищепереліченим. За словами прокурора Патріка Фіцджеральда, до цих правил ставилися так само, як у хокеї до заборони битися — на папері це фол, а на ділі неодмінна частина гри.

Близька за духом сицилійська мафія послуговувалася іншим правилом, яке чудово демонструвало лицемірну природу організованої злочинності по обидва боки Атлантичного

океану. Новим членам сім'ї казали, що вони не можуть брехати іншим посвяченим — яких на Сицилії називали «людьми честі», — крім випадків, і це дуже вагоме «крім», коли це потрібно для їхнього вбивства. Одного разу як свідка я допитував кілера сицилійської мафії Франческо Маріно Манною і запитав його про це правило.

— Франко, — сказав я, — отже, ти можеш нам довіряти доти, доки ми не вирішимо тебе вбити?

— Так, — відповів він, спантеличений запитанням. — Люди честі можуть брехати лише про найважливіші речі.

Життя в омані. Мовчазне коло згоди. На чолі всього бос. Клятви вірності. Боротьба ідеологій. Велика та мала брехня заради надуманого кодексу честі. Ці правила та стандарти були наріжними каменями мафії, але протягом кар'єри мене не раз дивувало те, як часто вони трапляються й за її межами.

Мої перші роки на посаді прокурора та боротьба з мафією переконали мене в тому, що я обрав правильний кар'єрний шлях. Спершу я не планував іти в юриспруденцію. Я обрав роботу в правоохоронних органах, бо вірив, що це найкращий спосіб допомагати людям, особливо тим, які страждають від рук впливових злочинців, кримінальних босів і хуліганів. У юності я ще цього не розумів, але, напевно, випадок, який стався зі мною в шістнадцять років, коли мені буквально приставили до голови пістолет, зробив це рішення неминучим.

Тієї ночі я був удома, але грабіжник цього не знав. Він спостерігав через підвальне вікно й бачив, як батьки попрощалися з кимось, хто лежав на підлозі вітальні, освітленої лише світлом телевізора. Напевно, він подумав, що то моя сестра Тріш. Але насправді то був мій молодший брат Піт (Тріш після осінніх канікул повернулася в коледж, а мій наймолодший брат Кріс пішов на зібрання бойскаутів). Щойно батьки поїхали, він вибив парадні двері нашого скромного будинку в стилі ранчо й одразу пішов сходами вниз.

День, що змінив моє життя, — двадцять восьме жовтня 1977 року, — випав на п'ятницю. У більшій частині штату Нью-Йорк тогорічне літо називали «літом Сема» — тоді в місті та околицях орудував серійний убивця, який полював на закоханих у машинах. А на півночі Нью-Джерсі того літа й осені лютував «гвалтівник Ремзі». Його прозвали так через десяток нападів, що почалися в місті Ремзі; наш сонний Аллендейл розташовувався на південь від нього.

Зачувши кроки на рипучих сходах і низьке гарчання нашого пса, Піт кинувся до сховку. Але грабіжник знав, що він десь поруч. Він наставив на нього пістолет і наказав вийти з укриття, а тоді запитав, чи є вдома ще хтось. Піт збрехав, що ні.

У той час я навчався в старших класах і був «ботаніком» із небагатьма близькими друзями. І, немов на доказ цього, того вечора я сидів удома й дописував твір для шкільного літературного журналу. Це мала б бути блискуча соціальна сатира на популярних школярів, хуліганів і жорстку конкуренцію між старшокласниками. Я вже пропустив строк здачі свого не такого вже й блискучого твору, але все одно не мав чим зайнятися тієї п'ятниці, тож сидів у своїй невеличкій кімнаті за столом і писав.

Тим часом у вітальні грабіжник наказав Піту відвести його в спальню господарів. Невдовзі з-за дверей до мене долинули кроки двох людей, які прямували в кімнату батьків. Опісля я почув, як закривалися й відкривалися шафи та шухляди. Охоплений роздратуванням і цікавістю, я підвівся та відчинив відсувні двері у ванну, яка з'єднувалася з батьківською спальнею. У кімнаті горіло світло, і крізь ванну я побачив Піта, який лежав на краю ліжка обличчям до мене, але з міцно заплющеними очима.

Я зайшов у кімнату, глянув праворуч і завмер. Кремезний білий чоловік середнього віку у в'язаній шапці та з пістолетом у руці порпався в шафі батьків. Ніколи більше в моєму житті час не сповільнювався так сильно. На якусь мить я втратив зір, який повернувся затуманений, а все тіло пульсувало, немов серце

перестало вміщатися в грудях. Помітивши мене, грабіжник підскочив до Піта, став коліном йому на спину та лівою рукою спрямував дуло пістолета в голову моему п'ятнадцятирічному братові. Він повернувся до мене.

— Рипнешся, і я винесу йому мізки.

Я не ворухнувся.

Грабіжник люто звернувся до Піта:

— Ти ж ніби сказав, що вдома нікого не має.

Він прибрав коліно з його спini та звелів мені лягти на ліжко поруч із братом. Він став біля моїх ніг і наказав розповісти, де зберігалися гроші. Пізніше я дізнався, що в кишенях джинсів Піт мав дріб'язок, але не віддав його. Я віддав усе. Я розказав йому про кожне місце, яке лише спало мені на думку: свинки-скарбнички, гаманці, колекції монет, які подарували бабуся з дідусем — усе. Озброївшись моїми вказівками, грабіжник лишив нас лежати на ліжку й вирушив на пошуки.

Незабаром він повернувся, просто став над нами та спрямував на нас пістолет. Не знаю, як довго він його тримав, але досить довго, щоб щось у мені змінилося. Я був певен, що помру. Мене душили безнадія, паніка і страх. Знаючи, що невдовзі моє життя скінчиться, я став мовчки молитися. Наступної миті мною прокотилася дивна хвиля холоду, і страх зник. Я почав міркувати, що якщо першим грабіжник застрелить Піта, то я скочуся з ліжка та спробую схопити його за ноги. А потім я почав говорити — точніше брехати. Брехня лилася з мене потоком. Я пояснював, що ми не любимо наших батьків і буквально ненавидимо їх, що нам усе одно, скільки грошей він забере, і ми нікому не скажемо про те, що він приходив. Я брехав знову, знову і знову.

Грабіжник сказав мені замовкнути й наказав нам устати. Потому він виштовхав нас зі спальні батьків і повів вузьким коридором, дорогою зазираючи в кімнати й шафи. У мені зажевіріла надія, що принаймні ще якийсь час я житиму, тож спробував роздивитися його обличчя, щоб потім описати його поліції.

Кілька разів він пхнув мене в спину дулом пістолета і сказав не озиратися.

Я знову почав говорити й без угаву пояснював, що він має залишити нас у якомусь місці, щоб мати змогу спокійно втекти. Я напружено міркував, де в домі було таке місце — місце, де нас могли б замкнути. Усупереч здоровому глузду я запропонував ванну в підвалі та запевнив, що ми не зможемо відчинити маленьке вікно, бо тато заклеїв його на зиму. Та це було не зовсім так: тато справді обмотав раму прозорим пластиком, щоб зменшити протяг, але вікно можна було відчинити, просто піднявши нижню половину.

Він відвів нас у підвал, запхав у ванну кімнату та сказав:

— Перекажіть матусі й татусю, що ви були слухняними хлопцями.

Щоб не дати нам утекти, він підпер двері.

Ми почули, як двері гаража відчинилися й зачинилися, — грабіжник пішов. Рівень адреналіну в крові почав спадати, і мене взяли дрижаки. Я весь тремтів і глянув на маленьке віконце, у якому зненацька показалося обличчя грабіжника. Він перевіряв вікно ззовні. Від побаченого мені перехопило дух. Згодом його лице зникло і я сказав Піту, що ми лишатимемося тут до повернення батьків. Але в Піта на думці було інше. Він сказав:

— Ти ж знаєш, хто це такий. Він може зашкодити іншим. Ми маємо покликати когось на допомогу.

Проте через розхитані нерви я не розумів значення його слів і навіть не уявляв, як могли б розгорнутися події того вечора, якби моя сестра Тріш, якій дев'ятнадцять, була вдома.

Тому я опирався. Мені було страшно. Якийсь час Піт зі мною сперечався, а тоді сказав, що йде. Він здер із вікна пластик, повернув засув і відчинив вікно. Опісля висунув ноги у вікно та виліз на заднє подвір'я.

Пригадую, що я подовгу стояв і дивився на відчинене вікно та нічне небо, хоча, мабуть, це тривало лише кілька секунд. Мені

залишитися чи піти за ним? Я поліз ногами крізь вікно. Щойно вони торкнулися холодного ґрунту маминого саду, я почув крик грабіжника. Я став накарячки й несамовито поповз у густі кущі за будинком. Грабіжник устиг схопити Піта й крикнув мені:

— Хлопче, вилазь звідти, інакше твій брат постраждає!

Я виліз, і він став люто мене лаяти за брехню. Мені спала на думку чергова хитрість, тож я відповів:

— Ми повернемося в підвал, — і рушив до відчиненого вікна.

— Запізно, — відказав грабіжник. — До паркану.

Уже вдруге того вечора я був певен, що помру. Аж раптом я почув, як до нас на заднє подвір'я заскочили сусідський сибірський хаскі Санденс і його хазяїн Стів Мюррей, учитель німецької мови в старших класах і футбольний тренер.

Наступні кілька секунд я пам'ятаю нечітко. Пригадую, як біг до будинку разом із Пітом і тренером Мюрреем, як грюкнув за собою дверима. Ми замкнули двері та залишили грабіжника тероризувати матір і дружину вчителя, які вийшли з ним на переполюх, — від цього вчинку мене досі зжирає почуття провини.

Потім ми побігли нагору, вимкнули все світло та озброїлися. Я взяв великий кухонний ніж. Тоді ще не було служби 911, тож ми зателефонували оператору й попросили з'єднати нас із поліцією. Я поговорив із диспетчером, який постійно казав мені заспокоїтися. Я пояснив, що не можу заспокоїтися, що в наш будинок вдерся озброєний чоловік, що він ось-ось повернеться і що нам терміново потрібна допомога. Ми причаїлися в темряві біля парадних дверей і сперечалися, чи варто спробувати затримати злочинця. До будинку під'їхала поліцейська машина. Ми ввімкнули світло надворі, і водій заглушив двигун. Далі розчахнули двері та кинулися до поліцейського — я біг босий і тримав кухонного ножа. Поліцейський хутко вийшов з авто та потягнувся до зброї.

— Ні, ні! — закричав я та вказав на будинок Мюррея. — Він пішов туди. У нього пістолет.

З будинку вчителя вишмигнув грабіжник і щодуху кинувся до сусіднього лісу.

На нашу вуличку з'їхалися поліцейські з різних дільниць, а я скочив на свій Schwinn із десятима передачами й чотириста метрів босоніж крутив педалі дорогою до церкви, куди батьки ходили на уроки бальних танців. Я зіскочив із велосипеда, жбурнув його на землю, розчахнув двері церковної зали та на весь голос крикнув:

— Тату!

Усі зупинилися, і натовп на чолі з мамою і татом рушив до мене. Щойно мама побачила моє обличчя, то почала плакати.

Тієї ночі поліції не вдалося спіймати гвалтівника Ремзі. Через кілька днів заарештували одного підозрюваного, але обвинувачення йому так і не висунули, тож його відпустили. Однак відтоді довгий ланцюжок пограбувань і сексуальних посягань припинився.

Зустріч із гвалтівником Ремзі принесла мені роки страждань. Щонайменше п'ять років я щоночі — не майже щоночі, а кожної ночі — про нього думав і навіть довше брав із собою в ліжку ніж. Тоді я ще не розумів, що цей жажливий досвід також був неймовірним подарунком. Я припускав — а глибоко в душі знав, — що помру, однак зміг вижити, і це перетворило життя на дорогоцінне й тендітне диво. Відтоді я, учень старших класів, став милуватися заходами сонця, роздивлятися бруньки на деревах і помічати красу навколишнього світу. Це відчуття живе в мені й понині, хоч іноді тим, кому не доводилося вимірювати час на землі в секундах, воно здається надто сентиментальним.

Гвалтівник Ремзі дуже рано навчив мене того, що багато речей, які ми вважаємо цінними, насправді нічого не варті. Щоразу коли я говорю з молоддю, то раджу їм зробити дещо дивне. Заплющте очі, кажу я, та уявіть себе наприкінці свого життя. Ви помітите, що туман жадання слави та багатства розвіюється. Будинки, машини, нагороди на стіні — кому яке діло? Ви от от помрете. Ким вам хотілося б бути в цей момент? Я завжди

кажу, що мені хотілося б, щоб вони стали тими, хто спрямує свої вміння на допомогу іншим: слабким, нужденним, наляканим і пригнобленим. Щоб вони за щось боролися. Змінювали світ на краще. Ось це справжня цінність.

Випадок із гвалтівником Ремзі не пробудив у мені бажання вивчати право, принаймні не відразу. Я досі планував стати лікарем і вступив на медичний факультет Коледжу Вільяма і Мері на спеціальність хімія. Одного дня по дорозі до хімічної лабораторії мені кинулося в очі слово «СМЕРТЬ» на дошці оголошень. Я зупинився. То виявилася реклама курсу від факультету релігієзнавства, який був у тому ж корпусі, що й факультет хімії. Я записався на нього, і відтоді все змінилося. Той курс дав змогу поринути у вивчення теми, яка дуже мене цікавила: як різні релігії підходили до питання смерті. Я обрав релігієзнавство своєю дрогою спеціальністю.

Під час навчання я ознайомився з працями філософа й теолога Рейнольда Нібура, чії ідеї знайшли в мені глибокий відгук. Нібур бачив зло цього світу та розумів, що людська обмеженість не дає нам змоги любити ближніх так сильно, як і самих себе, проте переконливо доводив, що в цьому гріховному світі ми все ж повинні прагнути справедливості. Він ніколи не чув виконавця кантрі Біллі Каррінгтона, який співав: «Господь великий, пиво добре, а люди божевільні», та гадаю, що пісня йому сподобалася б, і, хоч це й не зробило б її хітом, він додав би до неї: «І все ж у цьому неідеальному світі ми маємо шукати справедливості». Нібур вірив, що найпридатнішими до пошуку справедливості є інструменти державної влади. Невдовзі я збагнув, що не хочу бути лікарем. У пошуку справедливості набагато активнішу роль відіграють юристи. Мені здавалося, що, ступивши на цю стежку, я зможу змінити світ на краще.